

Door het nabootsen van de burgerlijke levensstijl demonstreert de arbeider, in niets de mindere te willen zijn van de burgerlijke kringen. Hij kleedt zich zoals zij; hij schaft zich een soortgelijke woninginrichting aan als de bourgeoisie van een vorige generatie; hij gaat in zijn vakantie op reis, zoals vroeger slechts de werkgever van zijn vader het zich kon permitteren.

De nabootsing van dergelijke gewoonten is echter niet volledig. Deels komt dit, doordat het arbeidersinkomen hiervoor (nog?) niet toereikend is, deels ook omdat de observatie van de geïmiteerde levensstijl gebrekkig en oppervlakkig is. Voor een deel echter zijn de verschillen toe te schrijven aan andere behoeften van een andere bevolkingsgroep in een andere tijd. Deze verschillen houden de belofte in voor een geleidelijke ontwikkeling van de nabootsing tot een nieuw en eigen cultuur-patroon.

Resumeren wij de voorgaande beschouwingen:

1. De ontwikkeling van het maatschappelijk produktiestelsel bracht een steeds verdergaande arbeidssplitsing, zodat veel oorspronkelijk creatieve arbeid gereduceerd werd tot een 'geestelijk gedraineerde' (Kuilaars) deeltaak.
2. De deeltaken werden sterk geuniformeerd, zodat zij geen ruimte lieten voor 'zelf-expressie', noch geschikte maatstaven vormden voor toekenning van sociale waardering.
3. Mede dank zij deze produktiemethoden is de totale maatschappelijke inkomensstroom belangrijker groter geworden.
4. Onder de invloed van het socialisme konden brede lagen van de bevolking profiteren van de toegenomen welvaart.
5. Het streven naar erkenning van de eigen maatschappelijke positie is algemeen menselijk. Typisch voor de westerse cultuur is het algemene streven naar een zo hoog mogelijke maatschappelijke status, welke men uiterlijk herkenbaar tracht te maken door het hanteren van status symbolen.
6. De industriële produktiewijze heeft het ontstaan van massale samenlevingsverbanden ten zeerste bevorderd. Het belang van statussymbolen is hierdoor vergroot.
7. De kapitalistische 'Wirtschaftsgesinnung', die onze cultuur sterk beïnvloed heeft, kende aan materieel succes het grootste sociale prestige toe.
8. Uiterlijk vertoon van welvaart symboliseert een hoge graad van maatschappelijk prestige.
9. Het verlies van de persoonlijk aanzien-verlenende functie van de arbeid wordt thans voor een deel gecompenseerd door sociale status symboliserende 'demonstratieve consumptie'.

Demonstratieve consumptie is dus noch een geheel nieuw verschijnsel, noch een verschijnsel, dat men uitsluitend aantreft in de lagere sociale strata. Terwijl echter ook thans nog veel bevrediging kan worden verkregen in het werk, dat in zelfstandige beroepen en in leidende functies wordt verricht, ontbreekt deze bevrediging bijna overal in de lagere industriële en administratieve functies. Hierdoor is voor deze laatste groepen de beroepsarbeid in de eerste plaats middel geworden om een inkomen te verwerven, met behulp waarvan men statussymbolen kan kopen, een zo comfortabel mogelijk leven kan leiden en in zijn vrije tijd die bevrediging kan trachten te vinden, die de beroepsarbeid niet meer verleent.

De motivering van ons socialisme en de welvaart

In de discussies over de relatieve achteruitgang van de socialistische partijen, die op het ogenblik vooral in Engeland en in Nederland¹⁾ plaats grijpt, speelt de gestegen welvaart een grote rol. De jonge mensen in Europa — zo zegt men dan — hebben het goed, de maatschappij geeft hun allerlei kansen voor sociale stijging. Waarom zouden zij hun hoop vestigen op een beweging, die de solidariteit en de gemeenschappelijke lotsverbetering centraal stelt, waarom zouden zij alles verwachten van een genationaliseerde industrie, nu het kapitalisme een zo duidelijke welvaartsstijging teweegbrengen kan?

Tegen deze redenering is niet zoveel in te brengen, behalve misschien, dat ze al te eenvoudig is. Want overwegingen, ontleend aan de eigen maatschappelijke situatie, spelen bij de politieke keuze natuurlijk wel een zekere rol, maar men kan ze toch nooit volkomen verantwoordelijk stellen voor een hele politieke verschuiving of tendens. Er zijn bovendien in de jaren voordat de welvaartsstijging een zo uitgesproken vorm aannam, al andere argumenten genoemd voor de geringere belangstelling, die het socialisme ondervond met name bij de jeugd: aan de ene kant constateerde men een vermindering van elke belangstelling voor de politieke vraagstukken, aan de andere kant heeft b.v. Bednarik, in zijn analyse van de 'jonge arbeider' gewezen op de invloed van de 'verzorgingsstaat'. Het is hier misschien de plaats om dat woord te introduceren als een betere vertaling van het Engelse Welfarestate dan de vernederlandsing welvaartsstaat, die tot verwarring aanleiding geeft. Een welfarestate kan men nl. opbouwen — heeft men ook in feite opgebouwd — in omstandigheden, die niet door grote welvaart gekenmerkt zijn. Het woord werd aanvankelijk gebruikt voor de verzorging 'van de wieg tot het graf', zoals die in de meeste Westeuropese landen in de loop der jaren is gegroeid. In andere welvarende landen, met name in de Verenigde Staten, kan men niet spreken van een welfarestate.

Deze drie factoren nu — de politieke apathie, de gestegen welvaart en de invoering van de verzorgingsstaat — hebben elk op hun wijze en natuurlijk elkaar beïnvloedend, op de aanwas van de socialistische partijen een remmende invloed gehad. Het lijkt goed om ze hier elk afzonderlijk te bespreken en te zien op welke wijze dit proces verloopt.

De politieke apathie is naar mijn mening verreweg het scherpst ontleed door de Duitse sociaal-psycholoog Schelsky in zijn boek over de Duitse jeugd, dat hij noemde 'Die

¹⁾ Zie b.v. A. Crosland, *The future of Socialism* en de verslagen van de conferentie *Orientalisation* van de Dr. Wiardt Beckman Stichting.

----- Text continues after this page -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- Tekst gaat verder na deze pagina -----

skeptische Generation'. Hij baseert zich daarin wel voornamelijk op Duits materiaal, maar noemt ook Engelse en Amerikaanse bronnen. Veel van wat hij zegt kan men zonder meer toepassen op Nederlandse jongeren.

Hij onderscheidt in deze eeuw drie 'generaties' van jongeren: de jeugdbewegers, de politieke generatie en de skeptische (na-oorlogse) generatie. Kenmerkend voor de eerste was de felle antithese, waarin zij stond tegenover de burgerlijke wereld van school, maatschappij en ouderhuis, kenmerkend voor de tweede was het radicalisme, waarmee zij de maatschappij wilde veranderen. Kenmerkend voor de derde echter is vooral het conformisme: er is geen spoor meer van een verzetshouding tegenover ouderhuis en maatschappij; deze jeugd is sterk gebonden aan familie en gezin, ze aanvaardt met nuchtere werkelijkheidszin de economische kansen, die de school en de maatschappij haar biedt. Tegenover de politiek zijn deze jongeren tolerant: 'ohne Pathos, Programme und Parole', tegenover de politieke partijen nemen zij de 'verbruikershouding' aan, die ook op andere terreinen zo typisch is: ze wachten welwillend af wat er aangeboden wordt.

Deze jeugd is, ook in Duitsland, niet zonder idealen, maar het zijn dan idealen van het praktische soort, die door persoonlijke en directe inzet verwezenlijkt kunnen worden: in Duitsland bleek Albert Schweitzer veruit de meest bewonderde figuur, in Nederland duikt in gesprekken altijd weer de naam op van Martin Luther King, de activistische Amerikaanse negerdominee.

Het is wel duidelijk, dat jonge mensen met deze instelling desnoods wel bereid zijn op een socialistische partij te stemmen, maar dat er van hen geen sterke stimulerende, vernieuwende *beweging* te verwachten is.

De socialistische partijen en de beweging waaruit deze voortkwamen, blijken intussen ook steeds meer produkten van een maatschappij, die voorbij is: ze waren uiting van wat Galbraith 'the conventional wisdom' noemt²⁾: reacties op een wereld, waarin het overheersende economische feit, dat van de schaarste was. Schaarste aan goederen maakte, dat de overgrote meerderheid van de mensen in armoede leven moest, schaars-te aan werk maakte hen afhankelijk van de kleine groep machtige rijken. In deze mensen groeide een sterk proletarisch besef en een gevoel onrechtvaardig te worden behandeld. Onrechtvaardig vonden ook vele niet-proletariërs de maatschappelijke verhoudingen en daar kwam met name in de crisistijd nog de veroordeling bij van een onrationele, verspillende produktiewijze. De socialistische maatschappij — democratisch, rechtvaardig en planmatig — is een reflectie van de tekortkomingen van het kapitalisme, zoals zich dat vóór 1940 vertoonde. En daarom krijgt het zo moeilijk aansluiting bij hen, die opgroeien in het kapitalisme van nu.

Onze jonge mensen immers leven in een totaal andere wereld: zij weten, dat er om hun arbeidskracht gevochten wordt en dat niets wordt nagelaten om hun capaciteiten zo hoog mogelijk op te voeren. Zij weten zich omworven als klant voor de meest uiteenlopende zaken. En zij staan daar vriendelijk afwachtend tegenover. Helemaal niet zonder kritiek, maar ook niet met het verlangen om de grondslagen van die wereld nu eens even totaal te veranderen.

Het scherpst komt dit tot uiting in hun houding tegenover de 'verzorgende staat'. De wellfarestate, zoals we die kennen, is een produkt van de solidariteit van de Europese

²⁾ John K. Galbraith, *The affluent society*.

arbeidersbewegingen: mede ontstaan uit de armoede en de wens om de risico's van de armoede te beperken. De jonge mensen van nu accepteren de bescherming, die ze biedt, maar van de achtergronden en principes, waarop ze berust, hebben ze geen begrip. Een jonge arbeider duidt zijn netto-loon aan met 'al 't gesodemierter deraf' en onze dochter zegt verbaasd 'waarom zijn jullie dan ook geen lid van dat ziekenfonds?' als blijkt, dat ze op een polikliniek 'geen kaart' had en dus een lastig uitzonderingsgeval was. Wat weten zij van ons moeizaam geconstrueerde systeem van sociale verzekeringen en van een welstandsgrens?

Tegenover dit hele systeem van bescherming en voorzieningen beginnen zij zelfs het aantrekkelijke te zoeken van risico's: van eigen ondernemingen en eigen gewaagd geld. De drang naar 'vrije' emigratielanden, de verlokkingen van het eigen kleine bedrijf, zijn er voorbeelden van. Het meest markant is misschien wel de tendens om op de Conservatieven te stemmen bij de arbeidersbevolking van de tuinsteden rondom Londen, die door een socialistische provinciale regering met zoveel idealisme zijn ontworpen en gebouwd.

En is tegenover al deze verschijnselen in de socialistische partijen een zekere hulpeloosheid. Onze politieke doelvoorstellungen blijven waarschijnlijk ons leven lang berusten op de motiveringen, die in onze jeugd voor onze keuze golden; ze kunnen wel worden aangepast, maar wij bouwen dan toch graag op de oude motieven voort. Een socialist van voor 1940 zal graag willen toegeven, dat allerlei dingen sindsdien veel beter zijn geworden, maar de situatie van nu lijkt niet in het minst op de socialistische maatschappij, zoals hij die zich had voorgesteld: daarvoor is nog steeds de ongelijkheid te groot, de verdeling van de rijkdom te ongelijk. Dat het proletarisch besef in de Nederlandse arbeidersklasse nog bijzonder sterk is, kon men lezen uit de ingezonden stukken tijdens de 'toto-strijd'. Beide socialistische dagbladen publiceerden kolommen vol met klachten in de toon van 'de rijke mensen hebben de beurs en Monte Carlo om te spelen en wij mogen niet eens een paar kwartjes inzetten.'

Bovendien heeft de socialistische beweging na de anarchistische tijd altijd heel sterk vertrouwen gehad in de macht van de staat: door de wetgever, door politieke machtsvorming, door parlementaire strijd zou de socialistische maatschappij verwezenlijkt worden.

Al deze motiveringen en argumenten stuiten bij een jongere generatie af op scepsis en ongelooft. Men kan bij hen niet meer aankomen met verhalen over de nood van vroeger: het is geen realiteit meer van vandaag. Men kan hun wel vertellen, dat er nog altijd in Nederland armoede is en culturele achterstand, maar ze hebben intussen ontdekt, dat er buiten Europa op een onvoorstelbare schaal armoede wordt geleden en onwetendheid heerst en ziekte en dat daarbij de nood van onze 'vergeten groepen' in het niet valt. Ze hebben ook ontdekt, dat er grenzen zijn aan de politieke macht en aan de bevoegdheden van wetgever en overheid. Zij weten, dat vijftien jaar na de oorlog de woningnood niet kon worden overwonnen, zij weten, dat de grote beslissingen in de wereld niet meer in Europa vallen en nog maar ten dele in de parlementen en ministeries van de grote machten. Zij weten ook, dat geen Europese regering kan hopen de wereldarmoede te verdrijven of het rassenvraagstuk op te lossen.

Tegenover het proletarisch sentiment van hun ouders staan zij vreemd: ze willen wel graag 'vooruitkomen' in de wereld, maar dat is niet verbonden met een sterk be-

sef van status of stand. Er zit veel waars in de bewering, dat de damesbladen en de televisie de uiterlijke standskenmerken vervagen en nivelleren. Wat blijft er dan eigenlijk over aan motivering van een socialistische overtuiging, die wortelt in deze tijd?

Er worden op deze vraag door socialistische antwoorden gegeven: er is het dogmatische antwoord, dat uitgaat van de veronderstelling 'dit blijft niet zo, binnenkort zal een crisis aan deze (schijn)welvaart wel een einde maken.' Het ligt voor de hand, dat mensen van deze richting de nadruk leggen op de grote tekorten, die er ondanks alle welvaart nog in onze maatschappij bestaan: op de ongelijke verdeling, op de macht van de grote concerns.

Er is daartegenover de andere, de revisionistische, richting, die in het licht van de gewijzigde omstandigheden het programma van de socialistische partijen wil omgooien. In Engeland, waar deze discussie nu al jaren wordt gevoerd, wordt dan vooral gepleit voor het loslaten van de eis van nationalisatie en voor meer hulp aan de achtergebleven gebieden. Tussen de parlementsleden Crosland en Crossman wordt op het ogenblik deze discussie op een hoog en waardig niveau gevoerd.³⁾

In zeker opzicht echter stellen deze antwoorden toch teleur. Zij zijn nl. in eerste instantie erop gericht voor de (Engelse) socialistische partij nieuwe aanhang te verwerven bij volgende verkiezingen. Nu is het zonder twijfel mogelijk om uitgaande van de stelling 'er is nog zoveel te doen' een lijstje op te stellen van mogelijke en wenselijke programapunten, die ook voor velen wel aantrekkelijk zullen zijn. De Engelsen met hun verouderde 'public schools' leggen dan de nadruk op democratisering van het onderwijsstelsel, wij in Nederland met onze achterstand in materiële studievoorzieningen op 'gelijke kansen'. Maar de eigenlijke kern van de zaak raakt men daarbij niet. Want die begint bij de vraag naar de grenzen van de politieke macht in deze constellatie, in deze tijd. Die vraagt dan om een nieuwe maatschappij-analyse, waarin aan buiten-economische factoren als het rassenvraagstuk en de emancipatie van Afrika en Azië grote aandacht wordt besteed. Dat vraagt dus ook om een werkelijk internationaal program van actie, waaraan nationale partijprogramma's rigoureus zouden moeten worden ondergeschikt gemaakt.

Bovendien heb ik toch wel het gevoel, dat bij het opstellen van zulke programapunten niet werkelijk naar de jonge mensen geluisterd wordt, tenminste niet voor zover zij buiten de eigenlijke partijorganisatie staan. Deed men dit wel, dan zou men zich waarschijnlijk om programapunten minder bekommeren, en meer aandacht schenken aan het 'gezicht' van de partij. Men zou dan wellicht bemerken, dat de wijze, waarop door de generaties van Oud en Burger de parlementaire strijd wordt gevoerd, weinig waardering bestaat, maar dat er wel gevraagd wordt om een strikt zakelijke, op kennis van feiten berustend beleid. Men zou ook waarschijnlijk bemerken, dat er onder jonge mensen bij de 'welvaart' van vandaag veel meer vraagtekens worden gezet dan men gewoonlijk wel aanneemt. Het is bepaald niet zo, dat zij het socialisme afwijzen omdat de tegenwoordige maatschappij 'goed genoeg' zou zijn; hun scepsis wordt bepaald door een diep wantrouwen in de zelfverzekerdheid en de zelfvoldaanheid, waarmee wij hen dikwijls tegemoet treden. Pas als we die kunnen overwinnen bestaat er een kans, dat er nog eens naar ons zal worden geluisterd.

³⁾ A. Crosland M.P. 'Can Labour win?' en R. H. S. Crossman M.P. 'Labour in the affluent society'. Beide deeltjes van een reeks Socialism in the Sixties. Uitg. Fabian Society, Londen.

Welvaartsvermeerdering in sociaal-ethisch licht

De nationale welvaart in Nederland neemt toe. Het gemiddelde reële inkomen van de Nederlander toont een duidelijk stijgende lijn. Er is alle aanleiding voor de veronderstelling dat deze ontwikkeling zich in de toekomst verder zal voortzetten. Uiteraard is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat zich nog eens een, zelfs ernstige, terugslag zal voordoen. Maar dan zal het proces der welvaartsvermeerdering zich, na een dergelijke onwelkome inzinking, toch verder voortzetten. Het menselijke vernuft en de technische ontwikkeling geven wat dat betreft reden tot optimisme.

Over deze welvaartsvermeerdering verheugen wij ons natuurlijk allemaal van harte. Het is een fascinerende gedachte te weten dat gebrek en armoede, de grote sociale vijanden der 19e eeuw, uit de maatschappij kunnen worden verbannen. Maar tegelijk werpt deze geheel nieuwe situatie weer tal van nieuwe vragen op. Deze nieuwe vragen liggen zowel op sociaal-economisch als op sociaal-ethisch terrein. Aan de sociaal-economische problemen, welke de toekomstige welvaartsvermeerdering doen rijzen, wordt in de laatste tijd door economen veel meer aandacht gegeven. Maar de sociaal-ethische problematiek, die hieraan vastzit, wordt nog al te weinig bezien. Vandaar dat ik daarover enkele opmerkingen zou willen maken.

In de kringen van de Wereldraad van Kerken geeft men zich veel moeite om op dit punt tot meerdere helderheid te komen. Als leidraad wordt daarbij gebruikt de gedachte van de verantwoordelijke maatschappij. In de vergadering van de Wereldraad, welke in 1948 in Amsterdam werd gehouden, werd dit begrip als volgt gedefinieerd: 'In een verantwoordelijke maatschappij heerst de vrijheid van mensen, die zich verantwoordelijk weten voor gerechtigheid en openbare orde, en zijn zij, die politiek gezag of economische macht bezitten, voor de uitoefening daarvan verantwoording schuldig aan God, en aan de mensen wier welzijn daarvan afhangt.'

In de kringen van de Wereldraad van Kerken wordt voortdurend gepoogd om aan deze algemene formule der verantwoordelijke maatschappij een meer concrete inhoud te geven. Dat is ook geschied in een kortgeleden verschenen studie, samengesteld door de commissie voor sociale zaken van de Oecumenische Raad van Kerken in Nederland. De titel van deze studie is Welvaart en Welvaartsdenken. Aan het rapport der commissie is een drietal nota's toegevoegd en wel een van prof. dr. G. Brillenburg Wurth over Bijbelse waardering van de welvaart, een van prof. dr. F. J. de Jong over Het begrip welvaart en de oorzaken van de welvaart, en een van prof. dr. J. de Graaf over Welvaart in de huidige economische discussie.

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----